

Szerkesztői jegyzet

Szemle rovatunkban egy-egy szakterület helyzetének, problémáinak átfogó elemzésére kérünk fel szakembereket. A szakkönyvkiadás az egyik folyóiratunkhoz legközelebb álló terület, ahol az utóbbi időszakban jelentős, sok esetben kedvezőtlen változások jelentkeztek, amelyek megoldásra várnak. Úgy ítéljük meg, hogy az internet világában is nélkülözhetetlen lesz az ismeretközlésnek, átadásnak a több évszázados eszköze, a szakkönyv, amely egy-egy szakterület szintetizáló, szemléletformáló összefoglalását adja. Ezért kértük fel dr. Lelkes Lajost, a mezőgazdasági szakkönyvkiadás egyik legjobb ismerőjét arra, hogy adjon áttekintő elemzést a mezőgazdasági szakkönyvkiadásról. Véleményét az egyes témakörökben tézis-szerűen foglalta össze, melyet itt most közreadunk.

**A hazai mezőgazdasági szakkönyvkiadásról
(a közelmúlt, a jelen és a jövő)**

LELKES LAJOS

E-mail: lajos.lelkes@mezogazdakiado.hu

Helyzetkép

1. A szakkönyv-kereskedelemről
2. A kézirathíányról
3. A megszűnt támogatásokról
4. A jelenlegi támogatási forrásokról
5. Az agrár-szakkönyvek piacát jellemző keresletről

Jövőkép

1. A legsürgősebb feladatról: a választék bővítéséről
2. A gazdálkodóknak és a felsőoktatás hallgatóinak készülő szakkönyvekről
3. A „skandináv modell” szerinti szakkönyvkiadásról
4. A könyvterjesztő hálózat újrászervezéséről
5. A kialakítandó könyvtípusokról
6. Az internetről

Helyzetkép**A szakkönyv-kereskedelemről**

A digitális technológiák megjelenésének hatása a világ számos országában, így hazánkban is megváltoztatta az eladott szakkönyvek számát. Az interneten bőséges a választék a – gyakran engedély nélkül, jogsértő módon, ellenszolgáltatás nélkül – hozzáférhető szakkönyvekből. Mivel

a szakkönyvek meghatározó felhasználói a felsőoktatás hallgatói, természetesen a hallgatók élnek leginkább az új technika adta lehetőséggel

A hagyományos könyvesbolti eladások is nagymértékben csökkentek az elmúlt években. A „kis könyvesboltok” egymás után mentek tönkre, felhagytak a szakkönyvek terjesztésével. A nagy üzletláncok pedig nem veszik át a speciális szakkönyveket, mert a fogyási indexük ezeknek a műveknek nagyon kicsi. Legfeljebb a népszerű, ismeretterjesztőnek nevezhető könyveket forgalmazzák, mint például a kertbarát irodalmat.

A Könyvistálló néven, 14 évvel ezelőtt létrehozott nagykereskedés arra vállalkozott, hogy a felsőoktatási intézményeket ellátja szakkönyvekkel, a felsőoktatásban ajánlott tankönyvekkel és jegyzetekkel. Ezeket a hozzáférési pontokat az intézményekkel közösen hozta létre. A digitális tananyagok megjelenése és a jogosulatlan internetes hozzáférés miatt azonban ezeknek az értékesítő helyeknek a fenntartása veszteségesé vált a csökkenő vásárlási kedv következtében. A csekély vagy nem létező bevételből sem az oktatási intézmény, sem a kiadó nem tudja fizetni a bérleti díjakat és az alkalmazottak bérét. Az elmúlt években egymás után szűntek meg ezek az elárúsító helyek (pl. Debrecenben, Kecskeméten, Szarvason).

A példányszámok csökkenése szükségessé tette a bolti árak növelését, ami tovább gyorsította az engedély nélküli és ingyenes digitális változatok terjedését (internet, pen-drive).

A kézirathányról

A szerzői díjak csökkentésével vagy teljes megvonásával igyekeztek a költségeiket minimalizálni a szakkönyvkiadók, amelyek alig képesek a saját fenntartásukra elegendő jövedelmet megtermelni. A potenciális szerzők számára tehát megszűnt az az anyagi ösztönzés, ami korábban motiválta őket kéziratok készítésére. Az agrár-szakirodalom művelői ugyanis többnyire kutatóintézetek és felsőoktatási intézmények munkatársai, akik közismerten nem a jól fizetett réteghez tartoznak. Természetes következmény, hogy az időigényes könyvírás helyett jövedelmezőbb munkákat vállalnak.

A szerzői munka elismertségét tovább rontotta, hogy a szakkönyvírás a tudományos fokozatok eléréséhez ma már nem szükséges követelmény.

A megszűnt támogatásokról

A Földművelésügyi Minisztérium a rendszerváltást követően – tapasztalva a szakkönyvhiányt – támogatási rendszert hozott létre, dr. Váradi Katalin igen aktív és szakértő közreműködésével (1992). A minisztérium minden évben pályázatot írt ki 100–120 millió forint keretösszeggel „Gazdálkodást segítő szakkivadványok” elkészítésére. Szakértő bizottságot működtetett a pályázatok elbírálásához, és a februárban rendezett Mezőgazdasági Könyvhónap keretében évről évre bemutatta az új kiadványokat. Ez a támogatási rendszer az Európai Unióba való belépésünkig működött.

Az Oktatási Minisztérium is létrehozott egy pályázati fórumot „Misztrótfalusi Kis Miklós” néven (1994). A pályázati iroda évi 300–400 millió forintos kerettel rendelkezett. Kuratóriumában az agrár-felsőoktatás szakértői is helyet kaptak. Közreműködésükkel évi 40–50 millió forint támogatást kapott a szakterület. A pályázati iroda működése 2006-ban szűnt meg.

A Magyar Agrárkamara (ma Nemzeti Agrárgazdasági Kamara) is részt vállalt a szakirodalom támogatásában, amelyhez a Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Hivatal pályázati rendszere nyújtotta a pénzügyi fedezetet.

Első program: 2008–2011: 120 millió forint.

Második program: 2012–2013: 120 millió forint.

A Magyar Agrárkamara mindkét programban – az úgynevezett „skandináv modell” szerint – kész könyveket vásárolt a Gazdálkodói Információs Irodák számára (200 iroda működött).

A jelenlegi támogatási forrásokról

Intézményközi Tankönyvkiadási Szakértő Bizottság (ITSZB)

A Földművelésügyi Minisztérium hozta létre az agrár-felsőoktatási tankönyvek támogatására. A bizottságot és a módszert később átvette a mindenkori oktatási kormányzat, így az Emberi Erőforrások Minisztériuma Felsőoktatási Államtitkársága biztosította a pénzügyi fedezetet. Ennek összege az elmúlt években 20 millió forint volt, amely összeg 2015-re 8 millió forintra csökkent. A bizottságot a Pannon Egyetem működtette és egyben kezelte a támogatási összeget. A bizottság tagjai voltak (26 fő) az agrár-felsőoktatási karok dékánhelyettesei, elnöke dr. Hajós László (Szent István Egyetem, Gazdaságtudományi Kar).

EDUCATIO – Digitális Tankönyvtár

A 2013–2014-es évekre hirdetett pályázatot „Tudományos és felsőoktatási tartalmak központi elektronikus közzétételére”. A felsőoktatási intézmények javaslatai alapján a napi rendszerességgel használt kurrens szakkönyvek – tankönyvek közül választott a kiíró szervezet 200 féle könyvet. A mezőgazdaság-tudomány, a természettudomány és a műszaki tudományok területéről az agrárkiadók általában 50 mű digitális változatának elkészítésére kaptak lehetőséget. A projekt az összes költséget fedezte (szerzői díj, digitalizálási költség, kiadói költség). Az átadott könyvek az alaptudományok témaköréből kerültek ki: Talajtan, Földművelés és földhasználat, Állattan, Növénytan, Gépelemek, stb. Technológiai, gazdálkodási ismeretekről nem készült elektronikus változat.

Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadási Kollégium

A tudományos ismeretterjesztő művek megjelentetésére 50 millió forint volt az éves keretösszeg. Egy kiadó 2 művel pályázhatott. A mezőgazdasági szakirodalom területéről évente 1 műnek volt esélye 1–1,5 millió forint támogatásra.

Nemzeti Kulturális Alap Márai Könyvtámogatási Program könyvtárak részére

A korábban említett „skandináv modell” alapján a könyvtárak ingyen juthatnak könyvekhez az NKA által finanszírozott alapból. Ebben a programban kizárólag népszerű, ismeretterjesztő könyveket kérnek a könyvtárak (Metszés ábécéje, Házi pálinkafőzés stb.)

Az agrár-szakkönyvek piacát jellemző keresletről

A támogatások megszűnésével az agrárkiadók a készletek kiárusításával és a keresett könyvek utánnyomásával, valamint néhány újdonság megjelentetésével tartják fenn kiadói tevékenységüket. A választék rohamosan csökken, a készletek egyre inkább a „leüledett” könyvekből állnak. Mindezek következtében egyre nagyobb a szakkönyvhiány, pedig a gazdálkodók és a felsőoktatásban tanulók számára egyaránt nagyon fontos lenne mai szemléletű szakkönyvek megjelentetése. Az új művek iránti igény megmutatkozik az éves szakmai kiállításokon is: Hódmezővásárhelyen,

Debrecenben, Bábolnán, Kaposvárott, az OMÉK-on. A kiadók tapasztalata szerint a családi gazdaságok fenntartói továbbra is ragaszkodnak a nyomtatott szakkönyvekhez, mivel az internetes információhalmaz ötletszerű, szerkesztetlen és sok esetben megbízhatatlan (és sokszor nem jogtisztta).

Jövőkép

A legsürgősebb feladatról: a választék bővítéséről

Az elmúlt években egyre kevesebb szakkönyv megjelentetésére volt lehetőség, aminek következtében számos téma mára hiánycikké vált. Ennek a hiánynak a megszüntetésére a keresett könyvek, az úgynevezett „standard” könyvek átdolgozása, újra kiadása jelenthet megoldást. Nem indokolt minden témában teljesen új könyvet készíteni, célszerűbb a jól bevált, több kiadást megélt művek átdolgozott változatát megjelentetni. Az elévülés mértéke szakkönyvek esetében nem több 25–30%-nál. Az átdolgozandó művek a költségek szempontjából viszont újnak számítanak, mivel új felhasználói szerződéseket kell kötni, újra kell digitalizálni a teljes szöveget és ábraanyagot. A szakkönyveket 4-5 évenként meg kell újítani. A fejlett világban mindennapos gyakorlat, hogy a mű tizedik, tizenötödik, átdolgozott változatát adják közre, szükség szerint új szerzők bevonásával frissítve az elévült tartalmat.

A gazdálkodóknak és a felsőoktatás hallgatóinak készülő szakkönyvekről

Tekintettel a magyar nyelv sajátosságára és a nyelvterület kis piaci felvevőképességére, a különböző felhasználói rétegek igényeit külön-külön nem lehet figyelembe venni a szakkönyvek kiadásakor. Olyan műveket kell létrehozni, amelyek használható információkat adnak az alapfokú végzettséggel rendelkező gazdálkodók számára (gazdaképzők, szakközépiskolások) éppúgy, mint a felsőoktatás hallgatói részére (alapképzés, mesterképzés, doktori iskolák). Bár az ilyen könyvek („hibrid”) tartalmazhatnak olyan fejezeteket, amelyek valamelyik felhasználói réteg számára nem fontosak, az elmúlt évek tapasztalatai azt igazolják, hogy ezekre a művekre szükség van, az így készült kötetek pedig máig életben tartották a szakkönyvkiadást.

A „skandináv modell” szerinti szakkönyvkiadásról

A sajátos, nem világnyelvet használó országok nem mondhatnak le az anyanyelvű szép- és szakirodalomról. A „skandináv modell” úgy működik, hogy az állam bizonyos mennyiséget (500 - 600 példány) megvásárol a kiadóktól a közkönyvtárak részére. Hazánkban a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése (MKKE) és a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) a Márai program szerinti módszert alkalmazza, amely bizonyos vonatkozásaiban eltér a „skandináv modelltől”. Ez a módszer sajnos a speciális igények miatt nehezen alkalmazható a mezőgazdasági szakkönyvkiadás támogatására.

Az alapmodell azonban jó, a megvalósítás némi változtatást igényel, amelynek segítségével ingyen juthatnának szakkönyvekhez a következő intézmények:

- felsőoktatási intézmények könyvtárai,
- szakoktatási iskolák könyvtárai,
- kutatási intézmények könyvtárai (NAIK, MTA),
- a határon túli felsőoktatási intézmények magyar tagozatainak könyvtárai (Beregszász, Marosvásárhely, Nyárádszereda, Zenta, Révkomárom),
- a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara szaktanácsadási irodái.

A felsorolt intézmények példányszámigényén kívül a kiadók saját terjesztési hálózatuk számára, saját üzleti érdekeik alapján vállalhatják további példányok nyomtatását. Így egy-egy mű esetében reálissá válhat az 1000–1500-as összes példányszám.

A könyvterjesztő hálózat újrászervezéséről

A hagyományos könyvkereskedelem nem megfelelő üzleti partnere a szakkönyvkiadóknak. A helyzetet értékelve, a változtatás igényével létrehoztuk a „KÖNYVISTÁLLÓ” nevű nagy- és kiskereskedést. Ebbe a szervezetbe összegyűjtöttük az agráriumban fellelhető szakkönyveket, és országos hálózatot alakítottunk ki a felsőoktatási intézményekben, valamint a gazdaboltokban. A kezdeti évek sikerei után azonban a hálózat egyre zsugorodott, mivel a felsőoktatási intézmények takarékosági intézkedései következtében nem volt fenntartható az infrastruktúra. Ezt a hálózatot azonban érdemes megújítani. 10–12 egyetemi városban újra meg kellene nyitni a szakkönyv- és jegyzetboltokat. Ehhez bérelt helyiségekre, számítógépes hálózatra (a hallgatók vonalkódos nyilvántartására) és a működési költségek (pl. 4 órás alkalmazott bérének és járulékainak) fedezetére van szükség. Ez a hálózat éppúgy kiszolgálná a hallgatók igényeit, mint a gazdálkodókékat és a szaktanácsadókékat.

A kialakítandó könyvtípusokról

Kézikönyvek (gazdálkodóknak és a felsőoktatás hallgatóinak)

Összefoglaló jellegű könyvek, egy-egy nagyobb témakörből, például: Szántóföldi növénytermesztés, Növényházi dísznövények termesztése, Kertészeti növénykertan.

Terjedelem: 400–500 (B/5) oldal

Kivitel: keménytető kötés, színes mellékletek

Példányszám: 600

Becsült átlagköltsége: 6–6,5 millió forint

Gazdakönyvtár (családi gazdaságok részére)

Egy-egy növény termesztéstechnológiája, vagy állattartási tudnivalók, például: Paprikatermesztés, Cseresznyetermesztés, Juhtenyésztés.

Terjedelem: 200–280 (A/5) oldal

Kivitel: puha fedelű, színes képek nem mellékleten (fajták, betegségek stb.)

Példányszám: 1000

Becsült átlagköltsége: 4–4,5 millió forint

Tudományos tanulmánykötetek (diplomakészítő és mesterszakos hallgatók, doktoranduszok, tudományos munkatársak részére)

Ismeretterjesztés a legújabb kutatási eredmények gyakorlati hasznosításáról.

Terjedelem: 160–280 (B/5) oldal

Kivitel: digitális nyomtatás, puha fedéllel, színes képek mellékleten

Példányszám: 200

Becsült átlagköltsége: 2,5–3 millió forint

(Megjegyzés: amennyiben az intézet fizeti a munkát, úgy a költségek a szerzői díjjal csökkenthetők.)

Az internetről

A digitális technológia mindennapjaink részévé vált. Nem lehet nem figyelembe venni előnyeit és szükségességét. Tapasztalataink szerint jól megfér egymás mellett, és jól ki is egészíti egymást a szakkönyvekből nyerhető, valamint az internet kínálta ismeretanyag. A nyomtatott könyvek is digitális változatban készülnek, majd a nyomdába kerülve gyártanak belőlük hagyományos úton szakkönyvet. Javaslatunk szerint szakértő bizottságra lehetne bízni annak eldöntését, mely kiadványok digitális változatát (pdf) tegyék elérhetővé a kiadók, akár saját honlapjukon, akár a pályázat kiírója által előírt internetes portálon. Ez a változat minimális költségtöbblettel jár.

Összeállította:

Dr. Lelkes Lajos szakkönyvkiadásért felelős igazgató
Mezőgazda Lap- és Könyvkiadó
a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése
Szakkönyv és felsőoktatási tankönyv tagozata elnöke